Ann. VI. Num. I.

VOX URBIS

DE LITTERIS ET BONIS ARTIBUS COMMENTARIUS

BIS IN MENSE PRODIT

Pretium annuae subnotationis, *ante solvendum*, est: in Italia Libellarum 10; ubique extra Italiam Lib. 15; M. 12; Sch. 12; Doll. 3; Rubl. 6; Flor. 7½.

Inscriptiones et omne genus indicationes pretio aequissimo referuntur, quod est in extremis commentarii paginis Lib. 0.50 pro *unoquoque centimetro quadrato*

Cuncta mittantur ad Aristidem Leonori *equitem, commentarii VOX URBIS possessorem et administratorem*

ROMA — Via Alessandrina, 87 — ROMA

Subnotatio fieri potest:

IN RUSSIA

Apud Gebethner et Wolf — **VARSAVIAE POLONORUM** **Rakowskie Przedmiescie, 15.**

Apud "Kronika Rodzinna" — **VARSAVIAE POLONORUM** **Krakowskie Przedmiescie, 6**

IN ANGLIA

Apud Burns and Oates — **LONDON W.** **28, Orchard Street.**

IN CIVITATIBUS FOEDERATIS AMERICAE SEPTEMTR.

Apud Fridericum Pustet S. Sed. Ap. et S. Rit. Congr. Typ.

NEW YORK **52, Barclay Street.** **CINCINNATI** **436, Main Street.**

IN GERMANIA

Apud Fridericum Pustet S. Sed. Ap et S. Rit. Congr. Typ. — **RATISBONAE in BAVARIA**

IN CANADA

Apud Librairie Granger Frères — **MONTREAL** **1699, Rue Notre-Dame.**

RERUM INDEX

ROMAE

EX OFFICINA *PACIS*, PH. CUGGIANI

35, Via della Pace

MDCCCCIII

Ann. VI. Romae, Kal. Ianuariis MDCCCCIII. Num. I.

VOX URBIS

DE LITTERIS ET BONIS ARTIBUS COMMENTARIUS

PRETIUM SUBNOTATIONIS:
In Italia: Lib. 10 — Ubique extra Italiam:
Lib. 15, M. 12, Sch. 12, Doll. 3, Rubl. 6, Flor. 7 ½.

BIS IN MENSE PRODIT

POSSESSOR ET ADMINISTRATOR:
ARISTIDES LEONORI, eques.
ROMAE - Via Alessandrina, 87.

EFFIGIES NOVISSIMA LEONIS XIII P. M.

QUAM IPSO MANDANTE

ROMAE HIS DIEBUS EXPRESSIT PAULUS TADOLINI PICTOR.

COMMENTARII "VOX URBIS„ SOCIIS ET LECTORIBUS

IN AN. MDCCCCIII

Bono ortus alite quintum Commentarius noster ab initio suo annum exegit. Qui curas, qui labores nostros assidue contulimus ut omnia recte, quantum fieri posset humanis, caderent, qui lustro integro in illud unum conati sumus ut bene de optimis litteris et artibus mereremur, qui nihil inausum, nihil intentatum liquimus ut sociis possemus gerere morem, hoc assequuti sumus, quod Commentarius hic sua mole stet, proprioque vultu gaudeat, et sua dignitate iucundus inter ceteros huiusmodi non sine praeconio ubique iam orbis terrarum habeatur.

Quae nonnulli timebant, evanuerunt adversa; quae nonnulli, qui in speculis erant, male cessura sperabant, prospera advenerunt; quae e sociis nostris nonnulli, qui sapientes in sustentandum primo, deinde in amplificandum opus egregium, vires, consilia, elucubrationes suas attulerunt, quae, inquam, hi sibi nobisque optabant, quintum hoc iam lustrum implevit. Quae denique primo apparebant hispida difficultatibus, ardua impensis, aspera invidiis, quibus malevoli audebant

...... spargere voces
In volgum ambiguas,

suisque artibus confisi, nobis

Fatum crudele canebant,

haec omnia vicit

mens conscia recti,

et in semel susceptis propositi tenax constantia, et gratia, et benevolentia et collata auxilia sociorum, quibus gratum ac suave fuit elucubrationes mittere, indicare plurima, et ea dare nomina, quibus nostri Commentarii paginae, quasi totidem sideribus, pulcherrime rutilarent.

Ita ad praesentes usque limites iter emensum; iamque finem attigimus in quem tendebamus, iamque illa, in quae conabamur, tenemus. Qui suos nostris inseruere labores hoc probe sciunt; qui ceteri noscere cupiant, intueantur, quaeso, quantus latinitatis amor, Commentario nostro faciente, ubique flagrarit; quanta aemulatione praeclara ubique arserint ingenia; quot nobiscum esse voluerint, ita ut sermo latinus priscum revertatur in aurum vivus et valens, passimque censeatur qui possit unus veluti lingua communis haberi, non unice in more eruditis, et ad omnia proclivis et cereus, quae nostris hisce temporibus inventa sunt. Quae quidem explicanda curavimus, uti nova, novis interdum vocibus cusis, prout res flagitabat, aureos iuxta auctores vel exprimerentur, vel iuxta eorum vestigia et ritum componerentur. Non enim latina tantummodo verba latinitatem constituunt, sed intimus animus, et mens, et spiritus afflans omnia iugi studio, sedula diligentia comparatus; nec latinus ille habendus est qui hodiernas res et voces latinis vocibus interpretatus fuerit, sed qui antea res animo latino conceperit, verbis mentem postea sponte sequentibus.

Quamobrem, nullam arbitrati sumus rapinam si ea, quae filiorum sunt, in maternum linguae decus divitiasque inseruerimus; nostra enim sunt hereditario iure quae latina fuerunt; et ideo pio iure in maiorum honorem deferenda, quae nostra aetate acciderunt. Fons rivulo dedit undam purissimam; nos urnam aliquam et amphoram a rivulo haurientes pii fonti reddidimus.

Et quidem nos ita recte fecisse quoties non ab inquinato et lutulento flumine alieno, sed a nostro pellucido et candide latino deprompsimus, illi testantur qui nostra prosequuti sunt favore, benevolentia, quin et plausu nobis gratissimo. Qui profecto ubique terrarum degentes magnum de nostro opere circa latinitatis cultum protulere iudicium, cum binae quaestiones in litteraria republica nuper excitatae ad nos devenerunt, atque ita resolutae sunt, prout argumenta et vota nostra ferebant. Prior et princeps illa fuit de recta pronuntiatione latina, in quam tres continentes incubuimus annos, et quae penitus in gratiam Romanae pronunciationis ita cessit, ut nunc de instituenda *oecumenica* Academia hic agatur (1) ad quam undique conveniant, qui recte latine dicere velint, nihil hiulcum, nihil pressum, nihil hians interserentes, nihil auferentes, nihil opprimentes, nihil mutantes, nihil addentes, conscriptis; quinimo, idque mira felicitate actum est, ratio quaedam scribendi latinos libros apud exteras civitates omnes perspecta est, qua singuli et facile calleant, et latinum Romano sono pronuncient.

Altera quaestio fuit de constituenda societate latine loquentium (2), et haec ocius priori, antequam leges quibus coalesceret vigeretque, scriberentur, factis haberi coepit, et servare leges et frequentari inter socios Commentarii huius, qui certatim in rem incubuere scriptis et verbo.

Haec duo praeclara et iucundissima nobis absoluta sunt anno delabente, quibus non modo erecti sunt animi nostri, sed et stimuli quidam additi, magis ad meliora quaerenda, quam ad ea, quae hactenus prosequuti sumus tenenda; perseverare enim in bonis laudabile est, at in meliora semper niti, optimum ducimus. Quod igitur bonum est in melius, quo possumus Marte, mutabimus; melius in optimum adducere, attollere.... Optimum quidem nequaquam est in humanis; minimis tamen urgeri, prout suffecerint vires, curabimus; assequemur hoc autem desideriis dictisque audientes sociorum.

Quae duo ita sunt nobis expressa, ut alterum generalem cultum, historicum paene dixerim, respiciat, alterum vero ad peculiarem cultum nostrorum temporum pertineat; tales nam sumus, qui a nostra aetate non discordes esse velimus. Quod ad primum spectat, dabimus nonnulla excerpta a summis auctoribus latine conscripta proximis saeculis, quae vel parum nota sint, vel omnino ignorata (nempe e manuscriptis illa depromemus), nitida latinitate dulcia, historicas res, artes, litteras, singularia, oblita penitus quae respiciant; dabimus insuper philologicas de latina lingua notas, commenta, emendationes, criticum quid, vocum vires et efficaciam, et nativam significationem, et commutationes quae usu invaluerint. Insuper singulares commentarii numeros evulgabimus, quibus digna viris

Quos aluit Pallas, quos Iuppiter aequus amavit,

laus exstet, quibus recordatio consecretur aeterna factis gestisque celeberrimis.

(1) Cfr. an. V, n. XXI.
(2) Cfr. an. V, n. XVIII.

Primus huiusmodi numeros ineunte anno, hodierna die hic editur, dedicatus Leoni XIII, qui cum Petro tertius XXV Pontificatus annum agit, cuius doctrinam, prudentiam omnes passim laudibus celebrant, quem aureae latinitatis cultorem et soluta oratione et versu principem omnes ore uno salutant. Ut autem huiusmodi commentariorum numeris magna Commentarii nostri notitia percrebrescat, quam maximam copiam praelo dabimus, ut sociis nostris ad manus sint, eosque amicis legendos tradant, constituto pro decem numeris pretio Libellae unius (Doll. $^{1}/_{4}$, Mark 1, Rubl. $^{1}/_{2}$, Coron. 1); eos autem omni impendio immunes accipient in diribitorio epistolarum, seu propria in domo, prout indicabunt.

Hinc quisque e sociis et lectoribus noscet quanti existimationem, et gratiam, et benevolentiam eorum faciamus, ut nobis et Commentario nostro se exhibeant quales hactenus exstitere. Prospectus autem subnotationis commentario huic, pro integro anno MDCCCCIII, talibus condicionibus et foedere habeatur:

Qui recto tramite ad Aristidem Leonori equitem (Roma, *Via Alessandrina, 87*) haud ultra ultimum Ianuarii mens. diem, an. MDCCCCIII pretium annuae subnotationis miserit (in Italia Libell. 10 ubique extra Italiam Libell. 15; Mark. 12; Dollar. 3; Rubl. 6; Flor. 7 $^{1}/_{2}$; Coron. 15), praeter Commentarium, accipiet *ad libitum:*

a) Librum (vulgo « Album ») praecipua Urbis referentem, pulchritudine insignem, Commentarii moderatore iubente expresse adstructum; *sive*

b) Urbis e Ianiculo monte prospectum (tabulam aere cusam metr. $1{,}10 \times 0{,}24$); *sive*

c) Collectionem chartularum electissimarum, quae distinctae coloribus plurima de Roma, iuxta optimarum artium placita, referunt.

Qui praeterea *novos dabit socios* eliget insuper

a) Libros de disciplinis omnibus, de bonis litteris, de ecclesiasticis rebus, quocumque e bibliopolarum catalogo, usque ad dimidium subnotationis annuae suae, id est in Italia ad Libell. 5, extra Italiam, ubique, ad Libell. 7,50 Mark. 6; Sch. 6; Doll. 1 $^{1}/_{2}$; Rubl. 3; Flor. 3 $^{1}/_{2}$; Coron. 7 $^{1}/_{2}$. Ipse electos libros describat, et nobis significet; gratis mittentur, excepto impendio diribitorio Reipublicae debito: *sive*

b) E picturis Urbis grandes duas photographice redditas, prouti voluerit, et significaverit; usque, ceu supra, ad dimidium annuae subnotationis.

c) *Sin potius cupierit, dimidiae subnotationis pretium ei remittetur, qua pecunia dimiserit.*

Hac ultima conditione (*c*) modus datur sociis, quo si binos dederint socios novos, ipsi gratis Commentario fruantur; sin, possint amico favere Commentarium dimidiato pretio praebentes.

Notatum vero plane volumus nos nova omnino sociorum nomina exspectare tradenda; non enim socios novos umquam existimabimus eos, qui nomen suum olim nobis dederunt.

Denique hortamur quotquot adhuc in remittendo pretio subnotationis annuae praeteritae vel... claudicant, vel... chiragra laborant, ut integrum quantocius mittant, nisi velint imminente anno penitus Commentario carere.

LEO XIII. P. M.

POLITIORIS HUMANITATIS CULTOR ET VINDEX.

Dum Augusto Pontifici, per occasionem anni quinti supra vicesimum sacri principatus Eius, peculiares undique honores et parati sunt et exquiruntur, liceat gregariis nobis latinae legionis militibus pauca loqui de Viro, non religioni tantum et patriae divinitus dato, sed studiis etiam humanitatis ac litterarum. In quo unum illud veremur, ne angustis interclusa spatiis oratio, dum quaerit in dicendo modum, extenuare verbis rerum magnitudinem videatur. Abest enim suspicio quaevis assentationis in Eius extollenda virtute, quem et praestantissimo ingenio et flagranti studio esse optimus quisque hactenus iudicavit; cuius egregia scripta, ubi primum Is romanae Sedis fastigium attigit, conrius Bonghius, qui, quum saepe alia scripta Pontificis, tum maxime ipsius iuvenile carmen « *de invaletudine sua* » amplissimis verbis est prosequutus; cui plane tibulliano carmini non dubitavit leopardianam lyram spe vacuam posthabere. Nec minus habet pretii Iacobi Zanellae iudicium, affirmantis, nihil allatum ab oratore Pontifice, nisi nobile et grande, perfectum ingenio, elaboratum industria; a poeta vero nihil quod non Vergilium aut Horatium non redoleat felicissime. Idem ferme de Ipsius eloquentia cum omni doctrinae ratione coniuncta, sacra praesertim, optime disserit hispanus ille Aemilius Castelarius, idem Eggerius, graeci et latini sermonis peritissimus, idem Bartholomeus a Sancto Hilario, idem Nisardus; idem e nostris, praeclari sane viri, Grossus, Vitriolius, Lanfranchius, Ronchinius aliique, quos longum est singulos persequi. Quae denique diaria aut tis in rem litteris gravissimis, excitatis ubique terrarum scholis et magistris, propositis praemiis, institutis coetibus, attributis Thomae operibus ex integro edendis argenteorum italicorum CCC millibus. Idem Scripturae sacrae plenius excolendae auctor exstitit, sive hortatoriis litteris, sive excitatis doctorum circulis, sive orientalium linguarum et antiquitatum constitutis magisteriis. Quia vero in tanto ingeniorum cursu tantaque cupiditate discendi plura sunt aut sapienter inventa aut investigata subtilius, quae minus deceat non habere perspecta, sedulo advigilavit, ne quidquid incrementi dies afferret, sacri ordinis viros diu lateret. Itaque providentiam eius minime desiderarunt disciplinae illae, quae in antiquitatibus scrutandis illustrandisque versantur. Nam, praeter bibliothecas alias ab Ipso ingeniis alendis paratas, Vaticanae incremento consuluit; normas in co-

ANNVM · MDCCCCIII

CHRISTIANO · NOMINI · AVSPICATISSIMVM

OB · RENOVATOS · A · LEONE · XIII

PETRI · DIES · IN · SACRO · PRINCIPATV

VOX · VRBIS · GESTIENTI · ANIMO · SALVTAT

SVMMOQVE · PONTIFICI

LITTERARVM · ET · BONARVM · ARTIVM · AVCTORI

DOCTRINAE · ATQVE · HVMANITATIS · OMNIS · EXEMPLO

NON · MINVS · QVAM · DIVINI · ET · HVMANI · IVRIS

CVSTODI · VINDICI

OBSEQVII · AC · RELLIGIONIS · TESTIMONIVM

D · D · D ·

IOSEPHUS FORNARI (FORFEX)
in Comm. *Vox Urbis* redigendo primas agens.

quisita undique summa contentione sunt, a multis adnotata, variis reddita linguis, a primo illo puerili ausu « *In Pavanum* » usque ad praeclarum carmen: *Cultrix bonarum nobilis artium.*

Atque alii quidem iure admirantur inesse natura philosophiam in huius Viri mente quandam, in dies auctam et vitae usu et exquisita doctrina; quo sapientiae nutrimento educatam eius eloquentiam processisse grandiloquam, cum ampla et sententiarum gravitate et maiestate verborum. Alii laudibus efferunt naturalem in ipso, non fucatum nitorem, in quo, ob rerum pondus, minus advertatur delectationis aucupium et quadrandae orationis industria. Alii salubritatem notant latinae dictionis, nullis oblitam externis pigmentis; alii placide fluentem sermonem, quasi sedatum amnem; alii poeticam vim, in eaque et pulcri sensum et iudicium aurium subtilissimum.

Neque ii tantum ista praedicant qui aut studio religionis praecipue commendantur, aut gratiae causa facile possunt ad haec officia deduci. Sunt enim ab ea suspicione remoti Rogecommentarii, quae scholae, quae academiae, qui circuli, quae publicae aut privatae voces de Augusti scriptoris maximeque poetae laudibus conticuerunt?

Non ita tamen Ille se litteris abdidit, ut nihil posset ex iis ad communem afferre fructum; sed quantum auctoritate, consilio, pecunia eniti atque efficere potuit, nihil praetermisit, quod ad incrementa bonarum artium pertinere arbitratus esset. Quo igitur tempore multi solebant, more exemploque urbanae forensis disciplinae, vel satis inepte vel etiam perperam scribere, funestumque illud scientiae et litterarum discidium divinis et humanis rebus caliginem quandam videbatur offundere, Leo prodiit, quasi lux oblata divinitus, coepitque in religionis et humanitatis decus excitare litteras. Quas optime ratus, sine rerum doctrina, aut nullas esse aut ad perniciem paratas, luctandumque his temporibus esse cum adversariis apparatissimis, qui subsidia sibi ex omni genere cognitionis conquirerent, primum philosophiae rerumque sacrarum studia ad Thomae Aquinatis rationem revocanda curavit, dadicibus inspiciendis describendisque constituit; operibus historiae adornandis opportunam ex illa voluit patere supellectilem; urbano eruditorum collegio studiis rerum antiquarum promovendis annua praemia destinavit. Iurisprudentia ut novis temporibus responderet saluberrimo consilio providit auxitque eius disciplinae doctores, praesertim in athenaeo ad Sancti Apollinaris. Studia etiam, quae hodie maximo in honore sunt, de societate civili, provexit, scholis, academiis, commentariis vel institutis vel auctis. Nec minus ei curae fuerunt quae in physicis investigandis disciplinae versantur; cuius rei testimonio esse possunt et additum lyceo Vaticano physices atque historiae naturalis theatrum, et novorum Lynceorum amplificatus coetus, et, regium opus, Vaticana turris ad sidera eorumque motus explorandos, accitis viris peritissimis, penes quos esset rei moderatio, in eamque societatem advocatis aliis, qui conficiendas tabulas curarent totius imaginem caeli, agente luce, referentes.

Quid memorem quot lyceis Urbem ditaverit, quot gymnasiis, quot artium scholis quas τεχνι-

PO

D

Eius,
et ex
legion
ligion
studii
unum
spatii
exten
Abest
extoll
genio
hacte
primu

hactenus, aut conculcata, in re publica adserantur, instaurentur.

Atqui novam hanc mentem non modo neque iniustam neque iniquam catholici gregis Leo XIII, magister summus, censuit; quinimmo ipse primus, ut notum est, id oportere conclamavit, ut opifices proletarii in sodalitia coniungerentur, quod apprime consonum remedium vetustissimis christianae civitatis monitis habetur. Collegiorum vero proposita ratio duplex, altera quae in unum eundemque finem dominos opificesque coniungat, altera quae utriusque ordinis sodalicia alia ab aliis distinguat. Ipse enim Pontifex consilio sapienti temporis necessitates cum maxima utilitate componere nisus, utilem pariter fovendae concordiae utrumque modum praedicavit; ceterum inter utrumque ordinem, arbitrorum consilia constituenda suasit, ad quae legati utrinque delecti convenirent. Hisce remediis, abacta pugnae proeliive civilis suspicione, caritatis atque iustitiae triumphi properabunt.

❁

Christiani Evangelii documentum est, usque ab instituta primum Ecclesia, opifices in manuum labores incumbentes maximis honoribus cumulari, quippe operi intendant quod Ipse Christus, formam indutus humanam, vita sua sacrum fecit et sanctum. Tradita haec a saeculis monumenta sapientissimus Pontifex etiam interpretatus est encyclicis litteris, quas inscripsit « De conditione opificum », munera eorum atque iura definiens, questus acerrime hodiernam plebem veluti in novam servitutem esse redactam, omnesque hortatus ut pro sua quisque parte spretis induciis ad rem afferrent remedium. Videntur profecto querula haec Patris verba illud iam iterare Iesu effatum: « Misereor super turbam »; atque inde hodierna totius fidelis populi inita renovatio, quae a christiana populari civitate nomen sumpsit. Neque, etsi brevi de ipsius operis condicionibus et modis dissidia forte heic vel illic inter nostros oborta fuerint, a proclamando altius verbo Dei Leo recessit, sed illud firma voce iterum arguit: « Ite ad populum ».

Ea doctrina erectus iam Westmonasteriensis purpuratus Episcopus, dum flagrat in portu nautarum baiulorumque seditio, ad eos descendit, obortam litem componit, restituit pacem, meretque Christi legatus popularium concordi voce compellari (*Ambassador of Christ*); deinde ea doctrina firmatus De Courtins ille orator Helveticus in maximis suorum civium comitiis ita litteras « Rerum novarum » exposuit atque est commentatus, ut denique multitudo omnis in humeros eum sublevans ovatione triumphali Pontificem opificum conclamaverit.

Ita Leonis XIII arte et cautela est factum ut Ecclesiae commercium una cum populis sibi hactenus maxime adversis ex integro restitueretur.

❁

Ipse paternum ut sequantur exemplum arguit sic Pontifex ubique filios, optimates, ditiores praesertim, quorum aut tot dolorum incuriosa, aut tot animi perturbationum negligens effluit vita. Iamque eius ex labiis continenter insonat divinum illud praeceptum: « Quod superest date pauperibus » ea voce tamen, ut non hortationem tantum, sed legem audiamus conclamari. Legi itaque iubenti atque « ad factum » cogenti quis nisi impius aut amens obsistat, quis surdas aures opponat?

Iamque devoti ad Pontificis voces commoventur ubique fideles, dumque coalescunt fidelium opificum sodalitia, dumque fidelis factionis oratores iura popularia in comitiis tuentur, viri laude christiana dignissimi opes aut a maioribus traditas aut comparatas industria ita distribuunt, ut operi manuum vacantes opifices sibi subditi felix inde atque aequum et iustum beneficium consequantur. Belgica in natione id patet maxime; patet inter Gallorum opifices Harmelio auspice et patrono, patet in Germanicis comitiis, in nordicae Italiae sodaliciis.

Haec initia sunt tamen et vix primordia, quae tantae voci responderint; atque si licet inde auspicium venturi aevi proferre tutum, ius operarii ordinis per christiana exempla innovatum, insigne maxime atque perenne tanti Pontificis monumentum apud nepotes fiet.

IOSEPHUS TONIOLO.

LEONI XIII P. M.

PETRI IN ROMANA CATHEDRA SEDENTIS ANNOS EMENSO

Quos vixit annos principe Caesarum
In urbe Petrus, nunc Tibi contigit
Vixisse praecincto Tiarâ,
Magne Leo, redivive Petre.

Regnabis ultra. Qui Deus omnium
Metitur aevum, tempora condidit,
Quae Te manerent, longiora
Ac patribus revoluta priscis.

Terno decorum quum diademate
Te Roma primum vidit, ovantium
Inter triumphantumque plausus,
Flebilis insonuit querela.

Audita vox est: « Heu! nive Pontifex
Canet senili; moxque decennia
Septena completurus, orbi
Sol velut occiduus nitescit. »

At, sidus almum, quina nitescere
Post lustra gaudes; quaeque procacior
Mussabat occasum propinquum,
Lingua iacet sub humo, siletque.

Haec Ille fecit, sistere nescii
Qui solis olim, supplice Iosua,
Iussit coruscum stare currum,
Inque diem radiare duplam.

Te saeculorum Rex iuvenescere
Iussit, potitum sensibus integris
Ac mente quae, lassata nunquam,
Scanderet et iuga celsa Pindi.

Abs Te fugavit quotquot in intimis
Venis latescunt, quotquot in aëre
Serpunt lues, hac voce missa:
« Este procul, procul este, morbi! »

Curas acerbas pellere noluit,
Queis nempe servat nobile praemium.
At, ne terant vitale stamen
Aut brevient, pius Ille cavit.

Has Ipse curas leniit, undique
Ad Te vocatâ vix numerabili
Credentium turbâ, Magistrum
Quae Fidei coleret supremum.

Dux, Christe, noster certus ad aethera!
Adsiste Dextrae, cui tua credita,
Quae nunc procellosas per undas
Navigat ad superos, Carina.

His Tu procellis, Arbiter, impera;
Fluctus tumentes comprime; nubila
Dispelle, caelum da serenum:
Haecque Leo videat, canatque.

FRANCISCUS XAV. REUSS.

LEO XIII ET ARTES.

Ceterorum Pontificum, Leonis X praesertim, vestigiis inhaerens Leo PP. XIII, iam ex sui pontificatus initio, bonis artibus colendis evehendisque tota animi contentione studuit. Ac primum praecepit ut pretiosissima Vaticana bibliotheca litterarum studiosis quotidie pateret, curavitque ut per scriptores ad id institutos singulorum omniumque innumerorum voluminum scriberentur indices, qui eorum breve idemque accuratum praeferrent summarium. Quod quantum ad litteras, artes, ac potissimum historica studia contulerit nemo est, qui non intelligat. Atque paucis ante mensibus incomparabilem Vaticanae bibliothecae thesaurum, expensis circiter sexcentis libellarum millibus, Barberinii Principis bibliotheca auxit cumulavitque. Heic autem, nisi spatii angeremur angustiis, mirificas aulas Borgianas regali munificentia a Leone in pristinum restitutas verbis abunde consequi opus esset; sed id brevitatis gratia ad alium Commentarii nostri numerum deferimus.

At vero non possum facere, quin obiter memorem caelestia investigandi locum a munifico Pontifice in Vaticanis aedibus institutum, qui et peropportuna eminentia, et instrumentorum copia et perfectione, et virorum qui stellis suspiciendis intendunt humanitate atque doctrina dignus fuit, qui quattuordecim celeberrimis orbis terrarum id genus locis ad caeli chartam photographice exprimendam designatis cooptareretur. Quid autem de Vaticana dicam expositione, quum Leoni anno MDCCCLXXXVIII sacerdotale iubilaeum celebranti ex remotissimis usque atque inter se dissitis orbis terrarum oris innumera missa sunt munera, ex quibus cuiuslibet artis mirifica patuere documenta?

Neque silentio sunt praetereunda, quae in Lateranensi basilica Leo facienda curavit: ibi enim, ut recens omittam musices instrumentum, quod vulgo organum appellatur, videre est tum absydem exquisita arte ampliatam atque ad plenum restitutam, quae marmoribus, auro, picturis ac vermiculatis emblematibus ornatur et renidet, tum elegantissimam porticum funditus erectam, quae ex ipsa absyde ad baptismatis ducit fontem. Nunc vero in eo est, ut insigne templi lacunar, ob vetustatem pulvere infectum ac paene decoloratum, Leonis munificentia omnino renovetur. Idemque auctor fuit ut templum S. Ioachim dicatum Romae aedificaretur, quod marmore praesertim pretioso, columnis, ornamentis ex aere ductis ceterisque architecturae artibus sui admirationem iniicit in spectatores. Praeterea munificus Pontifex ut celeberrimi Urbinatis magis ac magis foveret artem, solemni expositione Augustae Taurinorum tres

κά; vocant, quot ludis primordiorum, ex quibus omnibus adolescentes, per magistros docendi facultate publice instructos, honestam emenso cursu missionem assequerentur? Quid Leonianum Collegium in Urbe amplissimum? Quid Carolianum instituendis clericis transpadanae regionis? Quid per Italiam complura, in quibus maxime Anagninum? Quid quod longinqua oceani spatia animo et cogitatione traiiciens, non solum doctrinae sedes variis in locis aut instituit ipse, aut instituendorum vel amplificandorum suasor fuit, sed suum ferme cuique genti collegium in Urbe patere voluit adolescentibus in spem Ecclesiae succrescentibus? Est enim suum Armenis, est Ruthenis, est Maronitis; sua sunt Hispaniensibus, Lusitanis, Anglis, Belgis.

Piget haec summatim breviterque describere, ac fateri cum Tullio, narrationis huius nostrae difficilius esse exitum quam principium invenire. Itaque praetereo, quot eruditi viri a tanto Principe fuerint beneficiis ornati, quot maximis propositis praemiis ad excellentiam incitati. Ecquam ingenii vim passus est diu delitescere? Aut quem praestantem in arte aliqua virum, vel sua modestia vel aliorum invidia iacentem, non erexit?

Tot rebus munito ad insignem humanitatem itinere, fieri non poterat ut omnis tractatio litterarum in debitum honoris ac dignitatis locum non assurgeret. Testes mihi sunt et imminuta cohors horride inculteque dicentium, et poetarum sodalitia, non tam ad veterem gloriam revirentia, quam ad saniores Musas conversa, et scriptorum genus multiplex, quorum non paucis anteacta quaevis aetas invideat. Cui augendo numero haud parum profuturum censemus Leonianum Institutum altioris litteraturae, in sacro Seminario romano adolescentibus apertum acrioris ingenii, qui, emenso lyceo, possint in graecis, latinis et italicis litteris limatius aliquid perfectiusque contingere. In eaque disciplina, qui monumento Ravennae ponendo Aligherio nostro decem millia italicorum nummum contulerat, idem Pontifex, ad peniticrem divini poematis cognitionem, proprium esse magisterium iussit.

Quod si cui forte videatur, ex iacto tam laeto semine uberiorem exspectari debuisse fructum, huic memoria ne excidat, vel sapientissima principum consilia saepe vitio eorum intercipi, quibus negotia commissa sint, nec facile posse Leonis mentem exaequari a quovis eiusque grandibus coeptis se parem praestare. Interea ex tot tantisque rebus ab Eo, intra Vaticani ambitum ad provehendam humanitatem susceptis, facile coniici potest, quanto maiora fuisset acturus, si melior ad amplitudinem et gloriam fuisset Illi adiuncta fortuna. Quam quidem haud ita credimus a Petri solio remotam, rati, quod historia testatur, reipublicae sortes cum principatu doctrinae ac litterarum solere esse coniunctas.

Quod reliquum est, immortales habendae gratiae sunt Leoni XIII quod cultum bonarum artium ad huius aevi salutem et beneficium transtulerit. Nec est, Ipso duce et auspice, cur nostra scribentium in commentario latino infringatur spes aut languescat industria. Nam cui placuit haud semel suis carminibus has paginas exornare, is profecto non indignum putabit maiestate Sua benignis oculis intueri suoque patrocinio iuvare palaestram, de qua forte, nonnisi sedente Leone, cogitari poterat; palaestram, inquam, latini sermonis, cuius usus Pontificum romanorum est, arbitrium et imperium Leonis.

PETRUS ANGELINI.

CUM LEONE XIII P. M.

DE LATINIS LITTERIS COLLOQUIUM.

Erat annus saeculi nuper elapsi nonagesimus secundus, et ego, Romam profectus, Pontificem maximum, prae sua benevolentia, adire potui. Dum ex more nomen meum refertur, Ipse, antiquam veluti hominis memoriam in mentem revocans, meque fulgidissimis luminibus intuens: – « Tune – ait – es ille vir, litteris clarescens, qui aliquot ante annos de ratione quadam studiorum cum Vall..... certare non dubitasti? »

— « Admodum, sancte Pater! »

— « Novi te, fili, et gratulor tibi quod ita optimam partem sustinueris, et sapienter et fortiter hominis audentiam fregeris ».

Hic ad Socium, qui mecum ad Eius latera praesens aderat, conversus: – « Quod filii tui, – inquit –, singulari animi studio ad latinas litteras contendant easque foveant et colant, gaudeo quam maxime, proboque. Homines enim profani hoc sibi decus in primis asserunt, seque principes in hoc genere adpellant. Et nos in istud litterarum certamen advocati, pugnavimus strenui. Vix enim sacrum Pontificatum fuimus auspicati, ad illud potissime animum intendimus ut quotquot vel levissima scripta e Nostra Curia in vulgus edenda essent, ad omnium gentium commodum, elegantia quadam circumfusa, puroque sermone, omnibus vel acerrimi iudicii viris probarentur, et quae non iam in vanitate sistunt verborum, sed in veritate, altitudine quoque sententiarum atque elegantia longe lateque acciperentur. Nos autem Itali, in ipso latinarum litterarum interitu, argutae suavitatis haud expertes, quidquid ad humanam pertinet dignitatem, nostri semper, varii, subtiliter, copiosi, scriptis complectimur. Sed nescio quo fato in peius ruimus... Nos, credo, aliquando pudebit, antiquis exemplaribus relictis, inveniendi normam ab iis petiisse, quorum maiores omne pulcritudinis lumen in his terris exstinxerunt! Et Nos, licet tot rerum pondere pressi, ad honestam animi remissionem descendentes, vota, spem gentium, pectoris curas versibus effundimus...

— « Quos, – ego hic interrumpere ausus, addidi –, felix itala tellus admirata accipit et illud Horatii memorat:

Cum tot sustineas et tanta negotia solus
Res Italas.... tuteris, moribus ornes,
Legibus emendes.... »

Tunc e cathedra, iuvenili gradu exsiliens, in extremum conclave se contulit, ac manibus volumen Carminum suorum, nuperrime summa arte editum, arripuit, idque fortuito aperiens, senex tot muneribus clarus, et in suprema omnium dignitate positus, nobis stupescentibus, veluti dulcedine abreptus mira voluptate aliquot perlegit.

Tunc demum ad me iterum conversus: – « Accipe, – dixit –, hoc meum volumen, sitque meae in te benevolentiae pignus! »

Gloria haec tua, Leo XIII, litterarum honorem, in tot rerum difficultatibus, tam alte verbis sustulisse atque exemplis, et singulari et paene divino consilio ancipitem studiorum disciplinam, omnibus plaudentibus, erexisse, et nos hoc etiam nomine istud Tibi decus Itali admirati ultro offerimus, quod ad pristinam antiqui temporis gloriam Romanorum veterum sermonem unus revocaveris.

Utinam vero Tibi contigerit hanc flammam nostrorum pectoribus iniicere, ut quum ipsi secum reputaverint qua patria editi sint, quorum exemplis instructi, eas maxime litteras velint excolere, quibus proavi tantam sibi laudem quaesiverunt. Et aemulos quidem in ceteris disciplinis ubique invenimus, sed haec opinio adhuc manet in animis gentium exterarum, acrius de pulcro iudicium adeo Italorum proprium esse, ut multae artes sub alio solo pari felicitate tractari nequeant. Quid porro deest Italorum ingeniis, ut viam a tam magno atque illustri exemplo commostratam insistant?

Ad Leonis XIII imitationem aequalium et posterorum studia excitemus; et sic nobis erimus et patriae ornamento.

SUBALPINUS.

LEO XIII

OPIFICUM PATER.

Abhinc paucos annos, urgente stimulo innovatae vel innovandae reipublicae, qui stimulus properante cuiusque aetatis occasu vehementius pulsat animos, catholicorum ipsae cohortes, quae pro sua parte atque mente sua in novam hanc metam tendunt, ocius citiusque curriculum initum dimetiri videntur. Si quis autem quaerat quidnam insoliti et hactenus ignoti ausus sibi velint, quidnam vires nostrae portendant, nil esse fatebimur quod saecularia documenta fidei nostrae aut minuat aut deleat, at omnia potius praesens tempus complere, aut futura praespicere.

Iamvero opifices, agricolae, aliique ex plebe homines novissima hac aetate quasi in novum ordinem conseruere manus, ut ad rem publicam accederent, ut sibi suisque non imperii tantum, sed etiam divitiarum ceterorumque bonorum virilem partem vindicarent. Angli immo, quorum in litore potissimum atque primum commercia navalia industresque omnes artes sumpsere incrementum, id iam a saeculo sunt assequuti *Trades unions* collegiis illis opificum, quae iuxta varia artificum opera tum per provincias, tum per oppida coaluerunt.

Alia alibi similibus ausibus nomina: apud nostros « fasces » interdum non sine minaci mente res dicta, « ordines » apud Americanos; Belgae, Galli, Austri, Germani huiusmodi collegia legum quoque praesidio muniverunt. Mens autem communis omnibus una, ut delectis a se oratoribus legatisque, sociorum iura aut spreta

Mutianae aedes, Romae.
(Prospectus ad orientem solem).

loca, in quibus hic versabatur cum adolesceret, cum daret operam studiis, cum robustas experiretur pennas, quibus denique caelum omne occupavit ac tenuit, et praesentium notitiae, et memoriae posteritatis tradere optimum ducimus, morem gerentes consuetudini hominum, qui summorum domicilia virorum in aeterna recordatione esse voluerunt.

Et quum de doctissimo viro agimus, qui coram aequalibus obtinet in plurimis principatum, ea primum loca memoranda sunt, in quibus Leo XIII, tunc Vincentius-Ioachim Pecci, disciplinis imbuendus optimis indolem egregiam exercuit. Anno MDCCCXXIV Leo XII, post Pium VII in summorum pontificum sedem adscitus, celebre illud Urbis athenaeum, cui « Collegium Romanum » nomen, iterum instituendis pueris adolescentibusque patere iubens, rei deducendae ac regendae summam Societati Iesu reddebat. Quadringenti supra mille discipuli adstiterunt ipso in exordio scholarum, quos inter duo fratres, Vincentius-Ioachim ille, et Iosephus Pecci, enumerati fuere.

Hi de Viterbiensi Societatis Iesu Collegio, in urbanum hoc parentum iussu demigrant, quod adhuc tale est, vix minimis immutatis, quale Gregorius XIII, e Boncompagnia patricia gente ortus, excitari a fundamentis iussit, architecto Bartholomeo Ammannati usus; et ideo Gregoriana studiorum universitas appellatum est, in quo a primis grammaticae latinae, graecae, hebraicae elementis ad altissima quaeque oratoriae artis, philosophiae atque universae theologiae fastigia progressus erat. Voluit autem idem Pontifex, ac ad rem collegium reditibus ditavit, ut qui Romae essent adolescentes tum cives, tum advenae illic edocerentur in scholis, praeterea ut Societas

Palatium Academiae
Nobilium Ecclesiasticorum, Romae.

ipsa illic et aleret et institueret quam plurimos haberet tirones. Primus in fundamine moliendo lapis anno MDLXXXII positus solemnitate maxima fuit, ut aedificium inde cresceret ingens, prouti Ignatio de Loyola fuerat in votis. At a Clemente XIV Pontifice quum sublata Societas Iesu anno MDCCLXXIII fuisset, Gregoriana illa universitas sacerdotibus regenda, adscitis e romano clero doctissimis, traditur, qui cum auditores olim in universitate eadem fuissent, nihil immutandum circa scholas duxerunt, adeptaeque iam ab inde famae servierunt; quinimo, prouti Boscovich ille magnus optaverat, ad scrutanda sidera, quam speculam astronomicam dicunt, turrim excitarunt ex angulo tamen templi, qui communis cum aedificio Collegii est, et orientem spectat solem, cum Boscovich occidentalem maluisset: turrim, dico, quae celeberrimum nomen ex praeclare ibi factis, inventis, et ausis ab Angelo Secchi ubique terrarum nunc habet.

Dum autem Ioachim noster, clericorum nondum indutus vestibus, Gregorianas frequentat scholas, una cum Iosepho fratre in aedibus Mutiae gentis ad radices Capitolii, apud avunculum Antonium habitabat. Aedes hae patriciae gentis, enatae ab ultima, ut fertur et nomen sonat, origine Romana, viis undique clauduntur, duabusque portis, orientali scilicet ad Sancti Venantii plateam, occidentali autem in viam Capitolinam, aditum degentibus praebent. Architecto Antonio De-Rossi condita patricia haec domus est, solidis quidem et parietibus et fundamentis exstructa; at nimius, uti sciti rei dictitant, Antonius in ornandis exterioribus, praesertim fenestris, fuit, ut quasi onerarit potius quam ornarit. Intuentibus tamen placet summa rerum. Ac de aedibus hisce historia est relatu digna: nam et hic Angliae rex Iacobus ad ultimum usque vitae diem degit; anno enim MDCCLXVII e vivis excessit; et hic filius eius Eduardus vixit, quem Scota in re virtus exhibita, regius animus, et infortunia magno nomine decorarunt. Quum anno MDCCXXI Innocentius XIII solemni equitatu, comitatu, pompa Lateranum possessurus iniret, nutrix regii infantuli hunc Pontifici praetereunti obtulit in genua prolabens. Arrisit Pontifex, substitit et benedixit. - Hic, Ioachim incolente, academiae Tiberinae conventibus habendis aulae erant, hic poetae sua recitabant, suavissimis musicae saepe intermixta concentibus. Patebant fores, Musae invitabant. Numquid Ioachim recusaret, cui Musae blandiebantur coniurantes ut raperent? Itaque intravit quondam, recitante epigrammata sua Spada claro quidem illius temporis academico. Ex illo die

mens iuvenili ardebat amore

ut poetarum sese immisceret choris, quorum pars magna inde esset futurus; ex illo die Ioachim Tiberinam academiam in deliciis habuit, coluitque, quemadmodum nuper etiam memor praesidi academiae huius, quam Pontifex certa in sede, in pontificiis Damasi aedibus perpetuo collocavit, verbis humanissimis testatus est.

Theologicis ad lauream usque excultus, nondum tamen sacerdos, aedes nobilis Academiae Ecclesiasticae adivit, ut ibi utrumque ius addisceret, negotiisque fungendis tum sacris, tum civilibus, tum Romae, tum in pontificiae ditionis provinciis, tum apud exteras nationes par esset. Aedes hae, quae nunc in plateam Sanctae Mariae supra Minervae templum, et in reliquias Agrippanarum Thermarum prospiciunt, a Carimini architecto recens ex integro excitatae sunt. Olim Clemente XI Pontifice adiuvante, opitulante, Romani nobiles clerici, qui convenerant, ut sese studiis iurisprudentiae, et iuris gentium excolerent Nuntios et Legatos postea mittendos ad reges, primum habitavere in aedibus Gottifrediis ad plateam Venetiarum, postea (an. MDCCVI) in aedibus hisce, quas nunc obtinent et Severoliorum olim fuere.

Sacerdos paulo post, gravibus muneribus functurus, Beneventum, Perusiam, Bruxellas missus est; inde iterum Perusiam episcopus et cardinalis, ibique

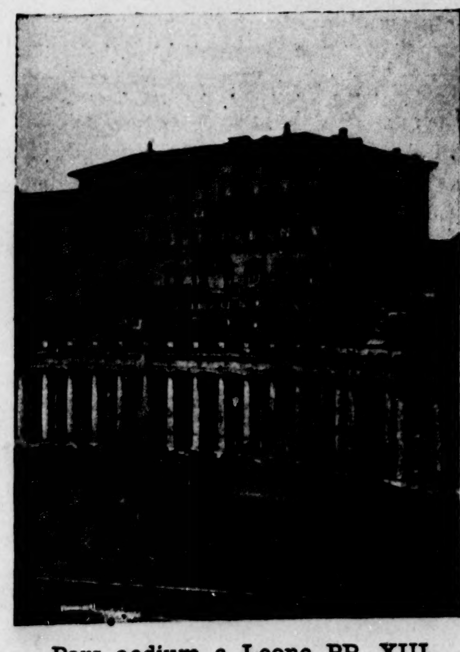

Aedes Falconeriorum ad viam Iuliam,
Romae.

ad finem an. MDCCCLXXVII mansit, quum a Pio IX Pontifice in Consistorio, habito illius anni die XXI mensis Septembris, praefectus decuriae curatorum Urbis et vectigalium, quem vulgo dicimus « Cardinalem Camerlingum » renunciatus est.

Romae igitur fuit iterum, prout novum postulabat munus, et in aedibus Falconeriis in via Iulia habitavit, apud templum Sanctae Mariae Orationis ad Mortem. Borrominius architectus aedes has excitavit, non indubia singularis indolis suae ibi signa ostendens in ornamentis plerumque; at porticus mirabiliter ita arte exstruxit, ut qui a scala respiciat duplo maiores credat. Plurima digna visu et admiratione domus habet, sive regia notes cubicula, sive partium dispositionem, sive prospectus in Ianiculum et Tiberim amoenitate iucundissimos. Sed paulo post, Pontifex Summus electus, in Vaticana arce sedit ad hoc usque tempus, cubicula sibi eligens exigua, quorum fenestrae in figura, quam oculis lectorum subiicimus, notantur. Horum interiorem distributionem et supellectilem reddidimus iam in Commentario nostro (an. V, num. IV) prouti edidimus etiam (ann. V, n. XVI) domum, quam in hortis Vaticanis sibi ad rusticandum aptavit, ut canicularibus diebus aliquantisper a laboribus requiesceret.

H. De Vecchi Pieralice.

Pars aedium a Leone PP. XIII
in Vaticano habitata.

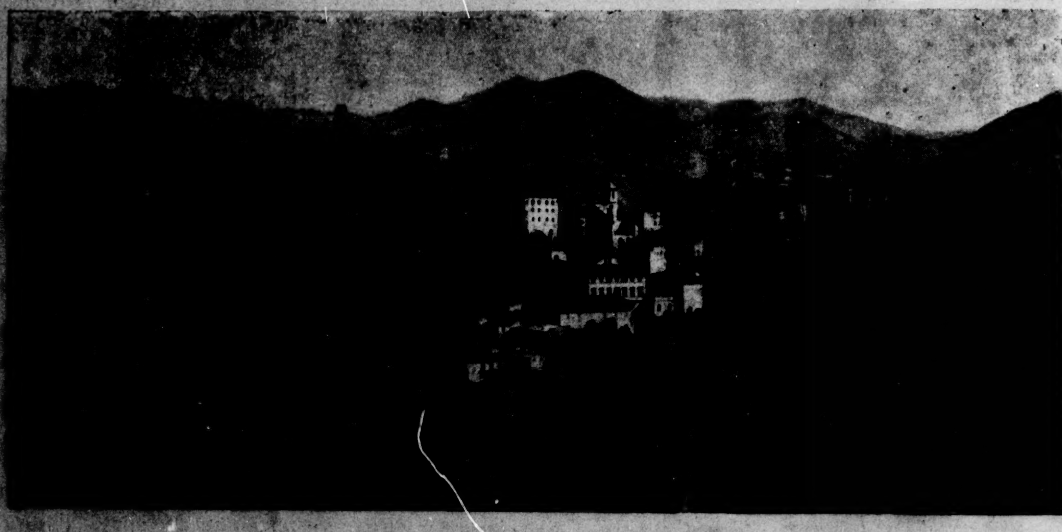
annos abhinc habita, praemium decem millium libellarum constituit ei conferendum, qui Sacrae Familiae imaginem melius effingeret coloribus.

Sexcenta alia, nisi spatii angustiae vetarent, verbis adhuc persequi possum; sed haec pauca satis sit leviter attigisse ac summis, paene dixerim, hausisse labiis. Ferventibus igitur annuat votis nostris Deus, ut Augustus Moecenas bonis artibus colendis, christianae religioni fovendae tuendaeque, civili denique hominum communitati sapienter ad bonam frugem reducendae quam diutissime sospes servetur.

I. CASSERI (HERSILUS).

CARPINETUM OPPIDUM

FELIX hoc oppidum, Leonis XIII patria, cui ad quinque millia incolarum sunt, Lepinis Volscorum insidet montibus; nihilominus ita sapienter aedificatum, ut in salubri recessu sit, non in cacumine; ac dum egregia fruitur temperataque regione, purissimo saluberrimoque aere et auris afflata iucundissimis, omni maleficio et iniuria careat vehementium ventorum, qui vesano et horribili impetu eminentia nimis montium culmina flagellant. Medium igitur in recessu patenti. Carpinetum geminis imponitur collibus, quorum iuga suprema hic obtinet horologii turris, unicum e veteris arcis ruderibus monumentum superstes,

Carpineti oppidi prospectus.

illic Peccianae aedes, ardua moles, unicae tot inter privatas domos patriciam praeferentes indolem, et patriciis habitatoribus dignae. Eccui miranti haec in mentem non subeant Ecetrae antiquissimae moenia? Ecquis Volscorum non aspiciat catervas « inter Ferentinum et Ecetram signis conlatis » adversus Romanas legiones atrociter dimicantes (1), et P. Servilium, et L. Sequanium per montes Ecetram pergentes? Et munitissimum in oppidum deduci postea non semel colonias, ut maternam urbem a Volscorum impetu tueantur, et siquid moliantur hostes opportune perspiciant?.. Inde nubes quaedam impenetrabilis omnia obvolvit caecae noctis caligine, et pro Ecetra, mille et ultra post annis, Carpinetum emicat eo loco assurgens, cui non e carpinea sylva iamdiu nomen erat, – nulla enim illic neque circa huiusmodi arbor est –; sed prisco incolarum eloquio duae simul voces: *Carpench*, seu *Car-pinch*, regionem describebant potius quam nuncupabant. Lateranense capitulum feudali, ut aiunt, iure ad annum MCCXXIX possidebat castellum, quod Petro Caietanio, constituto annuo floreni unius tributo, seu censu, dedit Bonifacius habendum. Martinus V, suas dividens res inter nepotes, Antonio e Columnensibus Carpinetum tribuit. XVII saeculo in potestatem Camilli Conti pervenerat; inde per Aldobrandinos et Pamphylios Burghesiis-Aldobrandinis cessit (2).

(1) TIT. LIV., VI, 61.
(2) Cfr. THOMAS TERRINONIUS. *I Sommi Pontefici e la Campania Romana*, par. I., pag. 40 et seqq.

Clemente VII Pontifice, circa dimidium XVII saeculi, e Senis Carpinetum demigravit Antonius Pecci, vir antiquo genere patricius, quippe olim in Viterbiensi castello, quod Procenum vocant, XIII et XIV saeculo Peccia gens dynastum iure regnabat. At quae Senis gens Peccia litteris, armis, muneribus publicis optime semper functa, nec minus grata hominibus praeclare gestis, quam Deo fide, pietate, religione, sacerdotio, martyrio, olim floruerat, Carpineti parem vivendi modum coluit longa virorum suorum serie, donec duo ab illa orta sunt orbi terrarum lumina, Vincentius Ioachim, nunc Leo XIII, et Ioseph S. R. E. Pater Purpuratus. Utrique infantiam Carpineti egerunt, utrique pueritiam; utrique, redeuntes autumni tempore in patriam, per campos montesque versari solebant, ut iuvenum est mos; et ostenditur adhuc et celeber locus incolis est ante ruralem ecclesiam, cuius ad limen super saxeis gradibus adolescentulus Ioachim pausabat aliquantulum quum, fessus grato itinere, a Capreo monte descendebat. Celebria incolis et sexcenta sunt loca et Carpineti et circum, quibus Ioachim hic frequens aderat; praesertim illa rustica domus, quamvis nihil palatiis invideat, in qua stetit interdum, avitis media campis, duobus circiter passuum millibus a patrio oppido semota. Nepotibus proavi indicaverunt et avi quae loca Ioachim deliciosiora occupabat; nepotes nunc praesentibus dicunt posteritati dicturis: « Sub tegmine illius arboris morari interdum, sedere, legere solebat totus in libris; lentus illic in umbra castaneae stabat aliquid meditans sapiente dignum; quinimo et quae cogitabat alto corde interdum cerula in libro notabat ».

At sexcenta sunt loca, quae Carpinetanus civis, homo frugi, fortis, patiens laboris et vigiliae tibi notat ubi cum illo processeris adolescentuli mora, consuetudine memoranda sibi, memoranda civibus suis, qui nihil fere, praeterquam de Ioachim illo, civem quem habent, loqui sciunt, et loquuntur quotidie. Quos ceterum Pontifex egregiis cumulavit beneficiis, ornavit, ditavit.

Fontes hic aquarum deduxit in oppidum, quarum inopia cives laborabant; Sancto Leoni Pontifici templum munifice aedificavit aedibus proximum suis. Duo addidit insuper, quae sacra Sancto Ioanni, Sancto Iacobo esse voluit. Pueris erudiendis condidit scholas; loca ad conficiendas telas adiunxit; nosocomium constituit. Quid ergo mirum si publicis votis et regionem integram oppidi a nomine Pecci nuncupatam Carpinetani velint, si triumphalem moliantur ad memoriam arcum, si plura meditentur facienda, ut animum testentur gratum se gerere tanto Pontifici?

G. P.

LEONIS XIII
IN URBE DOMICILIA.

HUMANO generi mos fuit aeternus, ut virorum, quos nobilis virtus, sive cultu optimarum artium et studiorum, sive ad-

Natalis domus Leonis PP. XIII, Carpineti.

ministrata re publica, sive insigni beneficio aliquo fama decoravisset, quodammodo sacra domicilia haberentur, posteris religione quadam venerabilia traderentur, imaginibus, inscriptionibus ornarentur. Hinc et magnus ille vir Macedo Alexander Philippi, coram quo terra siluit contremiscens, quum Thebas oppugnaret, militibus praecepit ne Pindari domum manu, ferro, igne, urbem expugnantes, vastarent; immo quasi parum esset si quovis maleficio, si quavis in illam abstinerentur iniuria, ut incolumem tuerentur, servarentque mandavit. Difficile dictu est, neque brevibus perscrutanda causa, qua in hoc gentes omnes consenserint; consensisse tamen quasi mirabili instinctu comperimus, ideoque consensus hic omnium gentium veluti lex naturae quaedam putanda est. Numquid ipsis in domibus arcanum quoddam inest, quod animos elevet, mentes quasi puriore in caelo statuat, et, suppeditatis, oblatis circum quotidie simulacris, recordationibus, intuentes et quotidie provocet in illa facinora, quibus illic maiores olim claruerunt, acres animo subiiciens humano stimulos ut imitentur, ut aemulentur?

Sunt autem, qui ferant, – aedepol, non inscite! – bonos quosdam genios, « angelos » libenter et recte dixerim, quibus loca certa, regiones, aedes sint deliciosae prae ceteris, et quas futurorum gnari frequentant; propterea quod bonae indolis adolescentes eorum quotidiano afflatu, monitisque tacitis eruditi, optimi fiunt magno studiorum et artium, magno privatarum rerum et publicarum proventu. Poetice fortassis haec; at non absonum a re, quoniam de Poeta aetatis nostrae scribimus, dum domicilia eius recensemus in hac alma Urbe, cuius profecto sapientia, prudentia, Musae, cultus latinae rei, et felix Romani nominis propagatio ad ultimos orbis terrarum fines omnium sermone percrebuit, cuius vitae cursus quasi cursus quidam gloriae et continens triumphus est. Hinc iure

Collegii Romani prospectus.
(Ex tabula aere cusa circiter an. MDCCCXXV).

QUIRITIUM AD PATREM VOTA.

Patri regique pacifico dum christiana multitudo ob emensum tantum regni curriculum late gratulatur, primas habere decet natos genere et nomine romano. Hoc iure itaque, magisquam quinquennalis iam laboris consuetudine, socios inter italicos vel peregrinos mea vox ne sileat. Facinori enim nostro usque ab exordiis, iuniores quamvis atque tenui scribendi peritia, laetas tamen manus contulimus et alacres; res erat quippe de instaurando sermonis imperio, qui unus nobis, post immanem gloriam maiorum, viva hereditas manet.

Iamque dum, ausu in dies prospere cedente, erigimur spe maxima exitus, maturat ecce lux, qua sacro hoc sermone, Quiritium gloriae memore, licet Patrem consalutare, qui novum urbis nostrae regnum quinque iam a lustris in orbem universum tenet. Romano patriis ex iugis natale solum spectanti aediumque rudera, amphitheatra, aquaeductus, sponte quasi in mentem affluit aquilarum memoria auro fulgentium, legionumque ferro minacium quotquot hinc numeroso pede equitum peditumque ad terrae ultimas oras conquirendas profectae sunt. At, dummodo fidei novae lucerna eius ante gressus ardeat, sublati imperii fractaeque potentiae nemo nostrum flebit interitum. Aquilis enim suffecta crux innovatum regnum adserit advenis, sacrumque ad signum, tum per ferrea maxime aetatis mediae saecula, tum per instauratae humanitatis aevum subditae turbae supplices ab ultimis usque terrarum oris concurrunt. Condita in Christi sanguine Ecclesia ad Petri exuvias nostris in moenibus habet thronum, quod Tu, nonagenarius Pontifex, iamdiu, Leo, habes. Quot fastos per longum elapsi saeculi occasum et prudentia gerendae rei publicae altissima, et philosophiae omnis doctrina, et eloquentiae carminumve laude Petri solio comparasti, Romulidum quoque gloriae addidisti! His meritis hisque beneficiis romana proles, Pontifices Petri heredes indesinenter habuit et venerata est, credens merito ad eos esse divinitus regnum translatum, quod sacrum adhuc nomen romanum totius orbis incolis faceret. Qua gratia erecti, filii Urbis huius aeternae, filii quoque Petri omnium primi vocari gloriamur!

Profecto nemo nostrum est qui, sive brevi, sive diu extra patriam moratus, cum redux a longe usque Vaticanae aedis tholum viderit adverso sole micare, extemplo gaudio gestiens non se ibi senserit tum vitae huius fluxae, tum maxime immortalis animi veluti intimius conditas habere radices; nemo est quin simul, etsi avitae fidei oblitus, corde tamen tacito candidum regem degentem ibi salutet. Ut enim recens, qui maximus inter Italiae vates vivit, cecinit de Alligherio poeta, eius formam quasi tutelare numen Italiae per Alpium candida iuga spatiari, ita Romae nati Quiritium sanguine omnes heredem sentimus, et historiae nostrae custodem, et gloriae vindicem, et quasi tutelare Urbis numen in Vaticana arce regnare.

I. Antonelli.

LEO XIII ET BIBLICAE DISCIPLINAE.

Sacrarum scientiam Scripturarum eruditis omnibus iucundissimam, Christianis opportunam et utilem, sacerdotibus autem necessariam esse quisque intelligit. At sacerdotibus praesertim necessaria est, quippe quia non inscite de Scriptura Sacra dicetur, quod de Davidica turri scriptum nos legimus: « Mille clypei pendent ex ea, omnis armatura fortium ». « Tu vero, – monet ita Timotheum suum Apostolus(1), – permane in iis, quae didicisti, et credita sunt tibi, sciens a quo didiceris... Omnis Scriptura divinitus inspirata utilis est ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, ad erudiendum in iustitia, ut perfectus sit homo Dei, ad omne opus bonum instructus ». Quum itaque sacerdotibus imperatum sit in Apostolis: « Ite, docete omnes gentes », et iterum: « praedicate Evangelium omni creaturae », quanta necessitas est praedicandi et docendi, tanta necessitas est cognoscendi et ea quae praedicanda sunt, et ea quae docenda. At alio modo cognoscitur ad notitiam, alio modo ad tuendum. Satis est circa primum scire quae obvia; necesse est circa alterum omnia quae circum, quae sursum, quae deorsum sunt cognoscere, ne callidus hostis per devia, per mendacia, per inopina improvisus adsit ad excindendum.

Cavit hoc mens Pontificis provida, et eruditorum, quot habet catholicus orbis, vires uno agmine et acie una constitui iussit, instar sacrae phalangis, ut adversis inexpugnabilis sit quasi castrorum acies ordinata. Eo enim sumus in tempore, quo magna rebus, non minus ac disciplinis, ingruit immutatio, sive id Numinis instinctu sit, sive hominum inquies animus et mutabilis voluntas postulent. Quapropter et rudera tentantur, et obruta ruinis effodiuntur, et abdita solo in ipso orbis exordio inquiruntur, ut inde aetates humani generis, inde rerum creatio, dispositio, compositio eruantur. Quibus ne in veritatem biblicam ii abutantur, qui in christianas res omnes odio flagrant, sapientissimus et futuri prudens Pontifex ita a primo sacri sui principatus limine studia disposuit, ut sacerdotalis ordo non minus moribus ornaretur, quam doctrina armaretur. Non enim veram scientiam veritas horret, sed sociam habet aeterno foedere iunctam, atque fraterno. Hinc astronomicis perscrutationibus Vaticanam turrim, speculam, addixit, ut ii refellerentur, qui forte ire sidera, nec certis cohiberi legibus conclamarunt; caeli enim enarrant gloriam Dei, quum sine legislatore, et quidem potentissimo ac sapientissimo, potentissimae et sapientissimae leges, per immania illa astra distributae, esse, et vigere non possint. Post haec philosophicas ac theologicas disciplinas per diversa placita palantes coercuit, et scholasticae dialecticae fraenis uti iussit, ne, dum exleges vagarentur a logica severitate, inciderent in foveas doloso frutice occultas. At parum esset ratiocinari ad amussim, si facta, ex quibus plerumque ius oritur, veritate solida non fruerentur. Hinc historiae studia promovit, Vaticanam bibliothecam, secreta archivia reserans, eminentissimis Cardinalibus adlectis, qui historicam tuerentur incolumitatem, et ii saltem erubescerent, quibus historia est non testis temporum, non veritatis nuncia, sed perpetua in veritatem coniuratio. Suprema restabant haec, quae ad Sacrae pertinent Scripturae libros. Et en, quasi strata prius lapidibus via, qua tutius progrederentur ingenia, ad suprema haec manus admovit Apostolicis litteris, quibus initium est: *Vigilantiae*, die trigesima mensis Octobris nuper elapsi datis, cuius epistolae integrum retulimus in nostro commentario sermonem. Purpuratis Patribus evocatis, qui certis diebus coetum haberent, additis iis viris doctissimis, quibuscum consilia agitarentur, concilia celebrarentur, lata de faciundis lex est, qua et sedulo animadver-

(1) II *ad. Timoth.*, cap. III, v. 14 et seqq.

LEONIS XIII P. M.

DE RATIONE VITAE IN PONTIFICATU DEGENDAE INSCRIPTIONES.

I.

IN · MORTALI · VITA · QVAE · SVPEREST
DECRETVM · EST
OBLATA · QVOTIDIE · PIACVLARI · HOSTIA
ARCTIVS · DEO · ADHAERERE
CVRANDAEQVE · HOMINVM · SALVTI · SEMPITERNAE
STVDIOSIVS · IN · DIES
VIGILANTI · ANIMO
ADLABORARE.

II.

AGE · IAM
ENITERE · ENITERE · O · LEO
ARDVA · QVAEQVE · FIDENTER · MOLIRI
DVRA · FORTITER . PATI
NE · REFORMIDES
DEVEXA · IAM · AETATE · EMENSOQVE · PROPEMODVM
VITAE · CVRSV
REBVS · CADVCIS · ABDICATIS · CONTEMPTIS
ALTIORA · APPETENS · ANIMO
AD · CAELESTEM · PATRIAM
CONSTANTER · ADSPIRA.

LEONIS PP. XIII

AD IOSEPHUM FRATREM

DE PRAECIPUIS VITAE SUAE FACTIS ANTE PONTIFICATUM

ELEGIA.

Quam felix flore in primo, quam laeta Lepinis
Orta iugis, patrio sub lare, vita fuit! (1)
Altrix te puerum Vetulonia suscipit ulnis,
Atque in Loyolaea excolit aede pium. (2)
Mutia dein Romae tenuere palatia; Romae
Florentem studiis docta palaestra tenet; (3)
Tempore quo, meminisse iuvat, Manera, Patrumque
Ingenio et fama nobilis illa cohors
Mentem alit, et puro latices de fonte recludens,
Te Sophiae atque Dei scita verenda docet. (4)
Praemia laudis habes: victrici praemia fronti
Parta labore comas laurea condecorat.
Addit mox animos et vires Sala secundas,
Princeps romano murice conspicuus;
Auspice quo cursum moliris, mente volutans
Usque tua tanti dicta diserta senis. (5)
Dulcis Parthenope, Beneventum dein tenet, aequa
Ut lege Hirpinos imperioque regas.
Te gremio laeta excipiens Turrena (6) *salutat;*
Rectorem atque ducem vividus Umber habet. (7)
Sed maiora manent: sacro nam chrismate inunctus,
Pontificis nutu, Belgica regna petis,
Atque tenes, adserturus sanctissima Petri
Romanae et fidei credita iura tibi. (8)
Redditus at patriae, brumali e littore iussus
Ausoniae laetas et remeare plagas;
Umbros en iterum fines, urbemque revisis,
Quam tibi divino flamine iungit amor.
Iure sacro imperitas ter denos amplius annos,
Et pleno saturas ubere Pastor oves. (9)
Romano incedis Princeps spectandus in ostro (10)
Belgarumque equitum torquis honore nites. (11)
Te pia turba, Deo pubes devota, Sacerdos
Officiis certant demeruisse suis.
Verum quid fluxos memoras, quid prodis honores?
Una hominem virtus ditat et una beat.
Scilicet hanc unam, aevo iam labente, sequaris,
Ad Superos tutum quae tibi pandat iter:
Aeterna donec compostus pace quiescas,
Sidereae ingressus regna beata domus.
Ah! miserans adsit Deus, eventusque secundet:
Aspiret votis Virgo benigna tuis.

An. MDCCCLXXVI.

(1) Ortus Carpineti VI non. Mar. an. MDCCCX ex Ludovico Peccio et Anna Prosperia coniugibus, ad octavum aetatis annum in domo paterna moratur. Carpinetum est oppidum in Volscis prope Signiam in sinu montium, quos « Lepinos » vocant.

(2) An. MDCCCXVIII cum Iosepho fratre Viterbium mittitur, et Sodalibus e Societate Iesu instituendus traditur.

(3) Defuncta matre an. MDCCCXXIV, apud avunculum Romae diversatur in palatio Marchionum Muti, ac deinde in Academia Nobilium Ecclesiasticorum.

(4) P. Franciscus Manora S. I., vir ingenio et doctrina praestantissimus, aliique Patres clarissimi, quos in lyceo Gregoriano philosophiae et theologiae magistros habuit, Andreas Carafa, I. B. Pianciani, Antonius Ferrarini, Ioannes Perrone, Ioseph Rizzi, Ioannes Curi, Antonius Kohlmann, aliique.

(5) Iosephus Antonius Sala Cardinalis peculiari benevolentia adolescentem complectitur, et sapientibus monitis consiliisque plurimum iuvat.

(6) Perusia a turribus, quibus muniebatur dicta est « Turrena ».

(7) Laurea doctoris insignitus, post susceptum sacerdotium, a Gregorio XVI P. M. inter antistites urbanos domus pontificalis adsciscitur an. MDCCCXXXVII, ac postea provinciarum Beneventanae et Perusinae gubernator constituitur.

(8) In sacro consistorio habito VI kal. Februarias an. MDCCCXLIII, Archiepiscopus Damiatensis eligitur et Apostolicae Sedis Nuntius ad Belgas mittitur.

(9) An. MDCCCXLVI a Gregorio XVI P. M. in sacro consistorio die XIV kal. Febr. habito, ad sedem Perusinam provehitur.

(10) An. MDCCCLIII, in sacro concistorio habito die XIV Febr., a Pio IX P. M. S. R. E. Presbyter Cardinalis renuntiatur, titulo S. Chrysogoni.

(11) Belgica legatione perfunctus, a Leopoldo I, Belgarum rege, inter equites torquatos Ordinis Leopoldiani adlectus est.

Nonnisi molis fastidia huc usque tumor attulerat; quibus minuendis ego, archiatri munere fungens penes ipsum Pontificem, pluries longo temporis interiecto spatio, ferrea fistula acuminata, exprimendum e *cysti* humorem curavi, sive serosum illud, sive cruentum. Ecce autem mense Februario huius anni MDCCCXCIX exeunte, vel confricatione aliqua exasperatus tumor, vel nimia humoris aut sanguinis exundantia, vel alia denique occulta de causa, sed praesertim ob corporis inertiam a gravioribus ministerii curis impositam, succensus atque inflammatus, febrim et cutaneae necrosis instantiam intulit, non sine periculo ne totus inficeretur sanguis.

Rei gravitate comperta et ad extrema remedia confugiendum ratus, cum Caietano Mazzonio, chirurgiae peritissimo, communicavi consilium de morbi causa illico exstirpanda.

Kalendis Martiis curatio manu peracta est; et eiusdem chirurgi miro magisterio, me participe atque adiuvante, excisa *cystis* ac sublata feliciter. Atque hic plane enituit Leonis XIII non minus corporis robur, quam animi fortitudo et constantia. Licet enim annos natus novem supra octoginta, eiusque aetatis causa nullo anaesthesiae praesidio consopitus, se incidi est viriliter passus; et quamvis subtili sensu praeditus, intrepide tamen atque impavide acres atque diutinos pertulit dolores a profundis lateris incisionibus excitatos. Re autem confecta, gratum se medicis esse et fore professus est summa humanitate. Interim unius diei spatio febris omnis evanuit; tum cutis adhaesit subito carnibus; obducta cicatrix vulneri; omnia denique brevi in integrum restituta tam prospere, ut nunc *cystis* sublatae vix aliqua cutis duritiea indicet locum.

Recuperatis viribus iamdiu sanctissimus Pontifex ad pristinam vitae consuetudinem rediit. Nova autem decennali vitae serie inchoata, sperare fas est, ipsum, valida senectute, ad annum aetatis suae centesimum perventurum. Sunt haec vota bonorum omnium; est haec in terris exspectatio. »

DR. IOSEPHUS LAPPONI.

EX POLONIA

Leonis XIII de Slavorum genere vaticinium.

VITAE atque actorum generis humani speculum historiam quicumque attente et diligenter intuetur, facere non potest, quin videat omnibus gentibus unum eumdemque esse finem, ut semper sublimiorem appetant conditionem; summam contingere ei, quae Divini rerum Rectoris arbitrio ad voluntatem consiliumque eius promovendum aptissima videatur, indeque evenire, ut hac sua quaeque sorte utatur et fruatur, quoad ab alia non tam opibus aut facultate, quam dignitate quadam maiore, vincatur; itaque semper valere, quae iam, ne alios veteres attingam, Demosthenes de historia edixit: « οὐκ ἔστιν-οὐκ ἔστιν... ἀδικοῦντα καὶ ἐπιορκοῦντα καὶ ψευδόμενον δύναμιν βέβαιαν κτήσασθαι... τῶν πράξεων τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ὑποθέσεις ἀληθεῖς καὶ δικαίας εἶναι προσήκει (1); quae et Horatius cecinit:

. . . . *Ilion, Ilion*
Fatalis incestusque iudex (2)
Et mulier peregrina (3) *vertit*
In pulverem, ex quo destituit deos
Mercede pacta Laomedon, mihi (4)
Castaeque damnatum Minervae
Cum populo et duce fraudolento (5);

(1) *Olynth. B.*, 10.
(2) Paris.
(3) Helena.
(4) Sc. Iunoni, quam Horatius loquentem facit.
(5) Hor., *Car.*, III, 3, 18-25.

quae etiam magis necesse est christiana considerandi ratione probentur.

Quamobrem cum eam, missio gentium quae dicitur, varia vice in historia mutari videamus, his etiam temporibus quomodo res se habeat, quaeri potest. Sed quis est, qui certi aliquid dicere queat aut audeat? Neque mihi falli videtur, si quis, audita multo ante humiliata Gallia, rebus orbis terrarum in magno discrimine versantibus, missionem hanc usquam adhuc emergere neget.

Nulla igitur gens, ad quam transeat, digna? Sane tempora quis non consentiat ita esse nebulosa, ut prae nubibus nihil certi videri, nihil discerni possit?

'Αλλ' ἤτοι μὲν ταῦτα θεῶν ἐν γούνασι κεῖται (1).

Attamen, quae non sunt, quomodo sint futura, e specie aliqua a quibusdam non numquam recte coniiciuntur, ne dicam, divinitus praevidentur, praedicuntur, cum in hac quoque re, si, quae identidem fiunt, animadvertantur et conferantur, mirum in modum mentes in unam eamdemque viam flectantur.

Ne multa, iuvenibus nobis philosophiae christianae doctor germanus Volkmuth, cum annis iam quadraginta duobus ante philosophiae praecepta traderet, cum alia tum et hoc pronunciavit, gentium missionem mox deinceps ad Slavorum gentem abituram.

Quae dicta iam paene oblitus eram, nisi eorum nos vox multo sublimior longeque gravior admonuisset admoneretque. Quae vox unde fluat, non dubito, quin, qui gravissima rerum humanarum momenta intueatur, facillime intelligat. Pontifex Maximus enim ipse est, Leo XIII, ordinis rerum divinarum atque humanarum custos integerrimus idemque vates divinitus inflatus, qui fore, ut gentium missione Slavorum genus exornetur, et dictis et factis haud raro vaticinatur. Quid enim? Ut paucis rem absolvam, num alio spectare videntur litterae ab Eo pridie kal. Octobres an. MDCCCLXXX datae, quibus Slavorum apostolorum Cyrilli et Methodii religionem et cultum amplificandum et per orbem terrarum dilatandum curavit? Num aliter illa sunt exponenda, quae inter alia de Slavorum gente litteris sunt mandata? Numquid clarius id portendere potest, quam illa, quae anno post, ingentem Slavorum gregem fervidissima gratia ad Eum deductum benignissime allocutus nutu divino impulsus, magna voce edixit?

Sed ipsa Eius loquantur verba: « Opportunus, - inquit, - Nobis oblatus videtur locus iuvandi Slavoniae populos, de quorum incolumitate et salute solliciti magnopere sumus...; volumus... in universum rogari atque orari Cyrillum et Methodium, ut, qua valent apud Deum gratia, Oriente toto rem christianam tueantur, imploranda catholicis hominibus constantia, dissidentibus reconciliandae cum vera Ecclesia concordiae voluntate » (2).

Quaenam autem causa propositi? qui fons vaticinii? Citemus porro, quae iam non scripta, ut superiora, sed viva ex consecrato emanaverunt ore: « Cum... Ecclesiam videremus ad proximas gentes graviter... laborantem, respicere ad Orientem libuit, siquam illic praeteritae res consolationem Nobis recordando afferrent, si quam in reliquum tempus laetam spem portenderent. Nunc autem Dei beneficio contigit, ut eius solatii, quod quaerere apud vos tunc instituebamus, partem aliquam hodiernus dies nec sane minimam afferret (3) ».

Quod solatium qua re nitatur, paulo post quae secuta sunt, edoceant, quibus iam summa vaticinii continetur: « Restituta fidei concordia ac salvis singularum civitatum iuribus, tum denique confidere licebit operae virtutique vestrae ad regnum Dei in terris propagandum; quandoquidem divino quodam consilio Slavorum genus ad singularia munera exspectandum videtur (4) ».

En quod Pontificis Maximi vaticinio Slavorum manet gentem!

Scrib. Varsaviae Polonorum.

IOSEPHUS WABNER.

(1) *Odyss.*, I, 267.
(2) Litterae " Grande munus „ die trigesima mens. Sept. an. MDCCCLXXX datae.
(3) Allocutio die quinta mens. Iulii an. MDCCCLXXXI ad Slavos habita.
(4) Ibidem.

EX AMERICIS

Leonis PP. XIII in Americas beneficia.

QUISNAM inter homines tot tantisque effertur laudibus, quantis ubique terrarum ad astra usque tollitur Leo XIII? Natio sane exstat nulla, quae, etsi sacra diversissima excolat, illum Christianorum patrem benevolentia non prosequatur. Sunt enim in Leone sapientia et prudentia adeo consociatae, ut invicta quasi phalanx, ex pertinacissima quaque contentione superiores excedant. Etiam in Americis nostris gratia Summi Pontificis et auctoritas haud parvi aestimatur.

Americani, exactis regibus, reipublicae amantissimi, in novissima proclives, laboris aerumnaeque patientes, ad agendum prompti semper et parati; cives nulla divisi classe, omnes omnino aequi. Sunt ab Europaeorum moribus alieni et ab eorum contentionibus abhorrent. Magna cum religione ab ipsis coluntur sacra, quae neque servata a gubernatoribus, neque vexata, mirum in modum vigent. Fana ubique et templa civium impendio exstructa, plura in oppidulis saepius conspicua. Quum plures acatholici, profugi plerumque et desertores, ex Anglia, Scotia Bataviaque in Americam vix inventam demigrassent, factum est, ut acatholici catholicos et numero et divitiis antecellerent. Sacra deinde catholica, catholicis immigrantibus, paulo post invecta, quum cultores pauperes essent atque egeni, succrescere proinde et invalescere haud facile potuere. Creverunt tamen et annis praetereuntibus adeo profecerunt, ut acatholici hac re perculsi, medio undevicesimo saeculo inirent consilia, quae catholicos invadentes reprimerent.

Qui conatus, quamvis ingentibus, ut videbatur, opibus esset enixus, adverso Marte non tantum cessit, sed etiam effecit, ut plus in dies valerent catholici. Nova igitur in hos consilia; quinimo societas ipsis inimica furtim est conflata, quae, aptissimis adhibitis adminiculis, impediret, quominus amplius res progrederetur catholica. Quem tamen impetum catholici fortiter sustinebant, perguntque ad hunc usque diem, hostibus resistentibus, strenue sustinere. Crescit interea asseclarum numerus; assurgunt ubique reipublicae catholica templa eaque magnifica; exstant in remotissimis huiusce terrae regionibus monumenta catholica. Profecto! quum olim per respublicas Ohio et Indianam atque Illinois peragrarem et multa mihi fana in conspectum venirent, id magno me gaudio affecit, quod magnificentissimum quodque templum Crucis signo ornatum religioni esset nostrae dicatum. Quam ob causam Summus Pontifex, quum perspectum haberet, quid hic terrarum Dei Ecclesia posset tandem et valeret, magnopere studuit, ut navim catholicam saeviente tempestate undique hiscentibus ad portum appellerent periti gubernatores. Quum itaque, episcopis nitentibus, athenaeum catholicum Washingtoniae aedificandum propositum esset, inceptum laudibus exstulit adiuvitque opibus et privilegiis Leo.

Quo venit, ut ad athenaeum sine mora exstructum iam anno MDCCCLXXXIX aditum haberent discipuli. Quae utinam schola, Leone duce, in dies proficiat, ut eam, quam sibi proposuit, metam multis etiam repugnantibus, aliquando attingat!

Praeterea hisce in regionibus, quam alibi, operarios inter et pecuniosos acrius pugnatur. Sunt enim tantae carbonis ferrique fodinae, tanta pecorum frumentique commercia, tanta denique omnium rerum abundantia, ut societates ad omnes fructus capiendos multae fierent et permagnae. Hinc innumeri ferme operarii, illinc pauci, uti patet, pecuniosi. Illi quidem mercedem, hi omnem capiunt utilitatem. Iniverunt itaque operarii sodalicium, quod, viribus iunctis, curaret, ne potentia pecuniosorum et audacia modum excederent; neve quis operariorum iniuria suo amoveretur munere, neve umquam iniquae solverentur mercedes, neve laborandi aliquando prorogaretur tempus. Quae si nihilominus fierent, discederent operarii a labore omnes, cessaret deinde opus, et quum plurimi mercenarii essent socii, vix quisquam, ceteris operariis invitis, laborem suo Marte subiret. Quid? Iam saepius pecuniosorum avaritiam devicit una eademque operariorum concordia. Huiuscemodi operarii totam

tantur singula, quae in effossionibus, in adinventionibus, in exegesi Librorum Sacrorum, et probata ad unguem omnia, quae vera sunt, vulgarentur; caveant autem Patres ne quid ortodoxa veritas e prolatis audacter mendaciis detrimenti capiat; tum, si circa Sacras Scripturas inter catholicos oriatur dissensio, vel quaestio, ita auctoritate ac doctrina intercidant, ut sit « in necessariis unitas, in dubiis libertas, in omnibus caritas », nec aliter veritas catholica et pax nisi pacifico studio requiratur. Concilium hoc scriptis (vel in dies certos, vel pro re nata vulgandis) quae sunt ad Sacras Scripturas provehet, et interrogantibus respondebit; de iis vero quae statis conventibus habendis agitaverit ac decreverit, Pontificem quantocius faciet certiorem. Ad hoc in Vaticana bibliotheca constitutae sunt aulae; aulae constitutae pariter ibi sunt, in quibus codices omnes sacri vetustissimi, quorum in Vaticana ingens est numerus tum ex occidentalibus tum ex orientalibus, videndi, legendi, scrutandi prostant; et congregata iam inde sunt, et colliguntur adhuc commentaria, interpretationes, quidquid denique Sacros Libros attingat. Hisce legibus quodammodo septa ac munita biblica quanta est disciplina uberes dabit fructus et catholicis gentibus, et eruditis viris, quicumque ii futuri sint, vera indigitantibus, et certa sperantibus. Nos iucundissima inde fore putamus ubi moles illa adinventarum rerum, quae frequentes ab orientalibus effossionibus educuntur, ad biblicam traditionem revocetur, ubi aliquid illa Nipparensis bibliotheca fictilis, reperta nuper, ex thesauris proferat suis, quod biblicam contingat historiam, ubi ex Aegypto, ex Arabia aliquid adsit, quod exspectamus venturum!

Maximae Leoni XIII ex hoc agendae sunt grates, maximis efferendae sunt laudibus et sapientia et providentia Pontificis, quibus Romano Nomini maximus hoc facto cumulus accessit.

SENIOR.

LEONIS PP. XIII

DE PROPAGANDA CHRISTI FIDE SOLLICITUDO (1).

Quae praecipua Apostolici muneris censetur esse pars, immo prima, post illud Iesu iubentis suos: « Ite docete omnes gentes baptizantes eas in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti », in ea quoque Leonis XIII Pontificis sollicitudo plane singularis apparet.

Vox autem Pontificis, quae omnibus Christianae reipublicae necessitatibus dignum indigitavit attulitque remedium, ausibusque optimis incitamentum, hac maxime in re cavit, ut Christianae reipublicae producerentur fines, utque novi semper asseclae in Christi gregem advocarentur, et tuto tramite una secum pergerent ad salutem.

Quae procuravit praesertim datis a. MDCCCXC encyclicis illis litteris « Sancta Dei Civitas » quibus, post memoratum hoc apostolici ministerii officium supremum, rationes docuit, quibus, quae iamdiu a saeculis ad nomen christianum propagandum facinora spectant constitutaque sunt opera, iuxta hodiernas necessitates adhiberentur ita, ut fructum perquam uberrimum electionis proferrent. Littora ostendit nuncupavitque, quae aut recens gentibus nostris patuere, aut iamdiu Evangelii verbum audire desiderant; tribus enumeravit quotquot adhuc veritatis cibum esuriunt; sodalicia laudavit, quae in inceptum hoc supremum, vel alumnorum suorum ipsa opera, vel conlato aere ab universis fidelibus contendunt. Iamque vix dicere est quantum, Leone regnante, incrementum Catholicae Fidei comparatum fuerit, quantum fines Christiani regni per barbaras terras, perque ignota maria dilatati, ita plane ut additas in dies exaudiamus voces sanctorum, psalmo cordium omnium immani, trisagium Deo a dissitis circum orbis omnis plagis iterantes: « Sanctus, Sanctus, Sanctus! »

Sinenses id praeseferunt primi, quorum in imperio, etsi recentes seditiones diuturni laboris aliquantulum fructum pessumdederint, vidimus tamen quanto in honore apud ipsos aulae imperialis magistratus, Favier, Pechinensis sedis Episcopus, eiusque clerus habeantur. Quae veneratio si e ditioribus ordinibus aliquando in plebem diffundatur, tunc ferme tanto germine martyrum digna messis fidelium maturabit.

Firmata sacerdotum opera apud Iaponios, quos, ut ipse Pontifex recens missis epistolis fassus est, mire videmus libertate summa solutoque arbitrio sacerdotes Dei veri donasse, ita ut nullis implicatum nodis ministerium verbi apud eos florescat.

In Indorum terris, quas Angli possident, giganteo pede catholicorum res protrahuntur, idque praesertim in Bengalensi regione, ubi Belgarum sodalium statio manet, quae eos fructus colligit, ut Xaverii sancti facta prope aemuletur.

In nordicis Americae civitatibus foederatis, quae semina Catholicae veritatis, sive Hyberniensium colonorum sive Gallorum opera sata, faventibus quidem maxime magistratibus, summaque iurium libertate uberiori in dies donata, vigent: athenaea surgunt catholicis disciplinis doctissimisque viris insignia. Eadem prope in ultimis Austrialianis terris, quas finitimi Americanae foederationi Canadiani cives suas per terras aemulantur, hi Gallo semine oborti, illi Anglo.

At in Europa quoque laetabundi videmus fratres a nostra communione seiunctos redire paullatim ad male relicta altaria Dei. Scandinavi, populi tres Dani, Norvegi, Suetii, id in dies ostendunt; et suo exemplo praesertim ceteros trahunt Anglos et Scotos subditos. Nonne recens novimus ab Eduardo ipso rege nuper thronum conscenso, Elisabeth illius reginae in Ecclesiam infensissimae avitum a saeculis odium repudiatum palam, atque e regalis iurisiurandi formula ea verba abrasa quae perpetuum in Romanam Sedem bellum indicebant? Laetissimis hisce eventibus cumulatur modo Pontificis Summi paterna cura, qui initam a Pio IX sa. me. decessore suo, pro Anglia convertenda, viam, tam prudenti consilio et diligenti calcavit, ut numquam inter regiam angliae aulam atque vaticanam arcem commercia auspicata melius evaserint.

Maxima vero laetitia de ampliato Crucis imperio ex Africis litoribus eruenda. Nam dum nostrarum gentium arma commerciaque intimius in dies ignotas eius latebras pervadunt, missi a Pontifice Evangelii nuncii sacerdotes latins portendunt fines Ecclesiae. Ita religionis divina virtute barbari mores sensim mitigati, cruentaque proelia inter finitimas tribus quotidiano furore innovata, refraenantur. Supremusque iamdiu ausus susceptus de vestigio horrendo omnis corruptionis, tandem coactis nostrarum gentium viribus abradendo: servitutem dicimus, quam hactenus tuto pede Arabes mercatores longe lateque nigritis incolis imponebant, ut venali virorum mulierumque commercio ditescerent.

In pessimum malum instructum bellum auspice Leone, atque auctore praesertim episcopo illo Carthaginiensi, Purpurato Patre Lavigerio, qui maximo cum bonorum fletu heu! decessit. Attamen inclytum opus persequutae sunt nostrae gentes certatim, cuius quo maior exsurget exitus, eo perennior sane Pontificis laus per Afrorum terras insonabit.

A. COSTAGGINI.

LEONIS XIII P. M.

CORPORIS NATURA ET VALETUDO.

Vere primo an. MDCCCXCIX Christianorum animi, ut omnium in memoria est, maximo oppressi sunt angore, quod Leonis PP. XIII valetudo in grave quidem discrimen adducta fuerit. Quos ut reficeret, Vox Urbis haec nostra a clarissimo viro Iosepho Lapponi, Pontificis archiatro, de Ipsius corporis natura indicium sollicitavit, quod vere in num. XII illius anni vulgatum, propositi summam plane est consecutum.

Lubet sapientis medici verba iterum hodie sociis legenda praebere, tum quia illa quae praedicebant ad felicem properant eventum, tum ut circa scriptum illud, apud plurimos omnium gentium commentarios relatum, proprietatis iura nobis vindicemus:

« Praevalidae vires et conformatio corporis optima, quibus divina Providentia pollere voluit Ecclesiae decus ac praesidium, Leonem XIII, a fausto eius ortu ad hoc tempus bis in discrimen adducta sunt. Primum enim Augusti Pontificis valetudo tentata fuit gravi viscerum morbo, quum ipse coepit civilia munia tractanda capessere in Beneventana urbe; nuperrime autem haud leviori periculo erepta est, quum propter senio affectam aetatem, tum propter morbi naturam, quae cruentum curationis genus postulabat.

Multis quidem abhinc annis coeperat Summus Pontifex laborare *cysti*, haud ita tamen, ut eam satis dissimulare non liceret. Sensim deinceps tumor ille ad partem lumborum laevam adeo succrevit, ut aurei citri magnitudinem exaequaret.

(1) Constat Romae positum a Summis Pontificibus fuisse ephebeum, quod " De propaganda fide „ dicitur, cum in eo iuvenes ex omni terrarum orbe collecti erudiantur, qui deinde omnibus gentibus Christi Evangelium annuncient. Nos, qui per orbem universum socios habentes eorum plures in Urbe apud illud Fidei seminarium institutos numeramus, optimum duximus ex authenticis documentis historiam de celeberrimo hoc instituto colligere atque in nostro commentario, figuris nondum vulgatis illustrantibus, edere; idque hoc ipso anno MDCCCCIII aliquot numeris praestabimus. Tunc pulcherrimum illud Leonis XIII simulacrum admirari licebit, quod Ipse, imperatorium quidem donum, Collegio in sui memoriam largitus est.

VARIA

Quid nesciunt matres?

Leonis XIII mater ut nomine Annam referebat, ita prophetica voce Annam retulit. Quum enim Vincentius-Ioachim, puellus adhuc, se quadam die cultui Sancti Thomae Aquinatis, instinctu certe afflatus divino, praecipue devovisset, ac totus esset in conamine legendi et scribendi, patri, Ludovico Pecci Comiti, conclave illud, in quo sub maternis oculis plura tentabat puer, ingredienti: - « O pater mi, - inquit, - ego discam; et ad instar Aquinatis legam et scribam ». At pater, qui mente longe diversa volvebat, ad uxorem conversus, quasi moerens ait: - « Anna, num ego fallar, qui Vincentiolum nostrum exercituum ducem sperabam? » Tum blanda coniux: - « Quid refert, Ludovice mi? In hoc Papam pro duce iucundius habebimus ».

Sanctissimae matris vaticinium succedentia tempora et prudentissimi sapientia filii comprobarunt.

Leonis XIII circa corrigendos humanitas, benignitas, comitas.

Quum Perusiae Leo adesset Episcopus, ponte transmisso, aedibus cum episcopalibus Seminarium coniunxit, ut commodius inopinus ad tuendam disciplinam illuc vigil adiret. Factum est ut quadam die, signo dato, adolescentes in scholas, quisque suam, de more processerint. At Brunellius, qui italicae et latinae linguae praecepta tradebat, cathedrae magistrali non adcrat, nescio qua de causa extra cunctatus. Episcopus Pecci, per ambulacra incedens, silentium in Brunelliana schola miratus, hanc ingreditur. Ubi sedem praeceptore carentem vidit, ascendit, et magistri vices assumens latina pueros docere coepit, haud aliter ac si hesternus a cathedra esset, multum demirantibus circa discipulis. Neque multo post ecce Brunellius anhelans adest, qui... pallens inter discipulos locum occupat. Ne verbum quidem Episcopus dixit advenienti, et coepta prosequebatur facundus. Neque docendo, nisi assonante in signum finis tintinnabulo, sese dimisit. Tunc vero excedens tremebundum salutat blandissimis vocibus Brunellium, et abit. Credite, lectores; nunquam tardus exinde Brunellius.

In Leone XIII memoriae vis.

Tantum scire nos quantum memoriae mandamus, quis neget? Hinc scitissimus ille habendus, qui tenacissima fruatur memoria. Quanta vero Leo XIII memorandi vi polleat, recenti hoc facto probatur. Deveniens Carpineto manus, maximum invisura civem suum in Vaticana arce degentem, quum Romae esset, e proximis pagis mulier quaedam se Carpinetanis immiscuit. Ubi coram fuerunt, quum singulos, iuxta imperium Pontificis, aulicus nomenclator nuncuparet adducens ad solium, unumquemque Pontifex humanissime affabatur, maiores illius nominibus propriis appellans, consanguineos, et facta quaedam uniuscuiusque enumerans; quod quidem mirabile videbatur adstantibus, quum Ipse quinquaginta et ultra abhinc annis absit a patria. At ubi ad piissimam mulierem illam ventum est, vel antequam nomen eius ferretur, illico Pontifex: - « Tu vero, filiola, Carpinetana non es. Bene accedas tamen in nomine Domini ». Et cum aulicus nomen huius diceret: - « Atqui, - addidit Leo, - non me adspectus eius fefellerat; non enim illa vultus dispositio est, quae Carpineti communis habetur, cives a finitimis distinguens meos; neque Carpinetanum cognomen hoc est quod enunciatur ». Habes Pontificem ab aspectu dignoscentem cives, et sexcentas inter familias singularum cognomina recordantem.

P. d. V.

per rempublicam dispersi decem abhinc annis « laboris equites » vocabantur. Erant, qui variis rationibus commoti sibi persuaderent, hoc sodalicium humanae simul et religiosae societati esse detrimento. Quae quamvis in hisce saltem terris inania essent somnia, tamen Romam delata iamiam efficiebant, ut sodalicium periculosum iniquumque declararetur, quum anno MDCCCXCI praeter omnium exspectationem in medium prodibant Summi Pontificis litterae, quae, statuto operariorum iure ordineque operarios inter et pecuniosos descripto, laboris equites non improbaverunt. Gaudere itaque et gestire operarii, et Leonem, quasi solus esset et fortis mercenariorum vindex, in caelum tollere. Multi denique stupere, quod in promptu tandem esset, Dei Ecclesiam operariis amicam esse iisque ea, qua posset, cura consulere. Re quidem vera Leo his maxime litteris, quae de operariorum quaestione dictae sunt, omnes sibi Americanos conciliavit, omnesque sibi arctissimo benevolentiae vinculo devinxit. Unde quum in Americanorum gratiam magis in dies veniret res catholica, anno MDCCCXCIII apostolicum legationis munus Washingtoniae instituit Leo, ut inter gratos sibi et dilectos Americanos per legatum versaretur. Gubernaculum etiam Americanum non potuit, quin Leonis morem gereret sapientiae. Quum iam pridem Cleveland, praeclarus ille Praeses, opiparum Constitutionum exemplum Leoni dedis et dono, nuperrime Roosevelt Romam misit legatos, qui de religiosis Philippinarum insularum sodalibus apud Eum agerent. Quare ea sententia peracta donum amplissimum Praesidi donavit Leo.

Quid ultra? Crevit in Americis et crescit, Leone duce, res catholica; in magnis nostris urbibus multi cives catholici; ad nongenta millia hac in urbe Chicaginensi esse dicuntur. Res quum ita se habeant, iure ominamur, tempus, Superis annuentibus, mox esse adventurum, quo religio demum catholica ad tantum potentiae gloriaeque fastigium ascendat, quantum nullo umquam aevo, ne mediam inter et recentiorem quidem aetatem nacta est. Quod Ecclesiae fatum maximo sane gaudio afficiet Illum, qui per viginti quinque annos Petri navigium incolume gubernavit, Leonem XIII.

Scrib. Chicagine

H. DOSWALD.

ANNALES.

Leonis PP. XIII fasti in ratione civili.

Sit mihi quamquam obscuro rerum publicarum narratori, sit, inquam, venia quod consuetae viae oblitus aliquid in Summi Pastoris obsequium propius cessurum pertentem. Rei enim maximopere favet ipsa curriculi huius natura, quo publicarum rerum vices exponimus. Nam si quid maximi est, quod diuturni pontificatus gloriam constituat, ea fuere non ultima, quae Pontifex, prudentia civili inter aetatis nostrae viros excellens, in Ecclesiae sibi concreditae utilitatem est consequutus.

Idque illuxit plane ab ipso die, quo Petri solium ascendit; cum enim assumptam a se novam dignitatem regibus principibusque oportuit nuntiare, id non modo erga amicas adhuc gentes faciendum curavit, sed etiam erga principes vel civitates, quae etiam tum hostilem animum in Christiani gregis pastorem servaverant, Germanos, Russos, Helvetios, Americanos. Neque incoeptum irritum evasit: brevi enim cum Helvetiis, Mermillod, sacer antistes purpureo donatus honore, restituit pacem, factus optime intercessor. Germani sunt in responso aliquantulum morati; at venerunt tandem sui Caesaris litterae tutum iam pacis instaurandae praesagium. Quod quidem plane intelligens Leo novis datis ad Caesarem litteris paulo post maianas quas dicebant catholicas leges abolendas postulabat. Responsum haud alienum a pacificis sensibus cessit; inde paullatim factum est ut anno MDCCCLXXXI legatus Caesaris ad Pontificem missus sit, et quatuor post annis, Bismarckio illo suadente, Leo ipse inter Germanos atque Iberos de Carolinarum insularum dominio sederit arbiter. Anno sequenti denique longum post certamen lex a principe proposita, qua libertas Christi Ecclesiae restituta est.

*

Conversae simul ad Russos Pontificis curae. Anno MDCCCLXXXIII, quo die Alexander III corona se cinxit, adfuit feriis legatus quoque Romani Pontificis. Non infitior per decennium deinde, Pobedonatzeff Synodi Russorum procuratore imperante, acrius insaeviisse in Romanam sedem aemulationem; verum paulo post, missis a Pontifice encyclicis litteris ad Polonos Russis, et Germanicis, et Austrorum armis subiectis, melior aetas supervenit. Quae litterae cum maxime acceptae Russorum Caesari evasissent, Iswolski princeps legationis honore auctus est, quam apud Leonem gereret.

*

Mox novi superadditi fasti: neque enim quidquam Pontificis gloriae detraxit Hagensis ille conventus de pace absque eius legato celebratus; omnes enim populi atque gentes persensere, defuisse plane tanto coetui Principem, cuius maximi momenti suffragium fuisset; cuius contra sublata voce, ad inanem conatum apparuit ingens molimen esse redactum.

*

Cum Gallis ita sollicitam vereque paternam adhibuit curam, ut maxima bonorum factio voci eius suadentis, ut vetusta ponerentur odia, atque Ecclesiae bono et miserorum solatio iunctis viribus adlaboraretur, morem statim gesserit. Quodsi non optime semper res cedere visa est, id maxime renascenti heic vel illic bonorum discordiae tribuendum, quibus praesens Gallicae Ecclesiae iactura imputanda est, quippe qui dissipatis viribus suis et in varias partes dispersis, occasionem optimam hostibus pararunt omne scelus audendi.

*

Sunt hi quidem graves paterno animo dolores; est vero inter omnes acerrimus ille luctus, quem Italiae conditio intulit...

Ah! liceat mihi in fine recensionis huius votum proferre, quod maximum omnium Italorum est, ut Pastori summa senectute tantisque gestis rebus glorioso gaudium hoc supremum tandem aliquando contingat, ut patriae sibi concordi benedicat!

POPLICOLA.

AENIGMA

IOSEPHO LOVATELLIO.

Primum, mi Lovatelle, cum bibissem,
Phthisi convalui ocius fugata.

Cymbam, quae liquidis natabat undis,
Alterum maris in profunda mersit.

Quid *totum*, tibi nosse dant ocelli
Turgentes, faciesque luctuosa,
Et quae nescia comprimi aut domari
Heu matre exanimi, intimas medullas
Angit, excruciatque vis doloris.

LEO PP. XIII.

Ex sociis, qui huius aenigmatis interpretationem ad commentarii moderatorem miserint intra duos menses, unus, sortitus, gratis accipiet opus, cui titulus:

LEONIS PP. XIII
CARMINA NOVISSIMA.

Aenigmata an. V, n. XXI proposita his respondent:

1) Harundo-Hirundo-Hirudo; 2) Pallas.

Ea rite soluta miserunt:

Em. Gschwind S. P., *Pragae.* — Guil. Schenz, *Ratisbona.* — Ant. Lassota, *Sutrio.* — Ios. Gust. Grünes S. P., *Nicolsburg.* — Iul. Sernatinger, *Dresda.* — Frid. Gilellius, *Albio Intemelio.* — H. A Strong, *Liverpolia.* — Ioan. Cantono Ceva marchio, *Vercellis.* — Vinc. Lakatos, *Keszthely.* — Ios. Rokoszny, *Sandomiria Polonorum.* — Am. Robert, *Marieville in Canada.* — Ad. Huza, *Grybovia.* — D. Le Provost, *Briocen.* — Alois. Cappelli, *Senis.* -- A. Mesek, *Travnick.* — Car. Strachey, *Londino.* — E. Burg, *Argentorato.* — Petr. Garrone, *Pezzana ad Vercellas.* — F. Arnori, *Mediolano* — Rich. Malotta S. I., *Brzozów.* — Iac. Bertran, *Figueris.* — C. Tranchese S. I, *Neapoli.* — Eug. Sosio, *Bormio.* — Alois. Battisti, *Maraula.*— Bibliotheca seminarii Monregalensis. — Georg. Maurer, *Bonna.* — R. V. Burns, *Collegio Gonzaga Spokane Washingtonio.* — Bon. Kansen O. S. B., *Torah.* — Alex. P. Gest, *Lambertville.* — H. Gardner, *Cincinnati* — M. Vidal, *Palma in insula Maiorica.* — V. Pages, *Penang.* — H. Hertel, *Mendhusio.* — Alex. Maliandi, *S. P. ad Tanagrum.* — C. Perazzi, *Mangalore in Indis.* — Ad. Skrzykowski; St. Lawinski, *Swinice.* — Ioan. Sismondo, *Augusta Taurin.*

Sortitus est praemium

E. BURG,

ad quem missum est opus, cui titulus:

SIRII PUBLILII SENTENTIAE,
curante C. L. BERTINI.

Sponsor: IOANNES BAPTISTA CIAMPI, iurisperitus.

ROMAE — Ex officina *Pacis* Phil. Cuggiani.